

A KÖTELES PÉLDÁNYOK KÉRDÉSE.

FÜLÖP SÁNDORTÓL.

A közművelődés terjesztésének egyik legfőbb és leghathatósabb eszköze a közkönyvtárak intézménye lévén, kell, hogy minden művelt állam ez intézmény megalapítását vagy felvirágoztatását elsőrangú feladatai közé sorozza. Áthatva e meggyőződéstől, a nyugat kulturnépei versenyre kelnek egymással e fontos feladat betöltésében.

Nálunk — valljuk be őszintén — e tekintetben még vajmi kevés történt. Kutatván pedig e téren való elmaradottságunk okait, azokat egyrészt a multak szerencsétlen politikai viszonyaiban, másrészt az elmúlt évtizedek kedvezőtlen pénzügyi helyzetében fogjuk megtalálni. Mert, míg a század elején az államhatóságok a nemzet szellemi föllobbanásának legkisebb szikráit is elfojtani törekedtek, addig a század derekán és végén önállóságát visszanyert állami életünk vezetői az égetőbb szükségletek kielégítésére kellett hogy irányozzák összes figyelmüket. Így állott aztán elő a helyzet, hogy könyvtáraink fejlődésének ügye semmiképpen sem áll arányban a nemzeti általános föllendüléssel.

Hála azonban az utóbbi idők kulturális ügyeit intéző állam-érfiaknak, a viszonyok már e téren is javulni kezdenek; s bár fez idő szerint nem is lehet sok reményünk arra nézve, hogy a könyvtárak előmozdítására szánt állami dotáció jelentékenyen felemeltessék, mindazonáltal nagy bizalommal tekintünk a jövőbe, mert olyan országos intézkedés küszöbén állunk, mely gyökeresen meg fogja javítani könyvtárügyünk állapotát s rohamosan fogja arra a fokra fejleszteni, amelyen a többi kulturnépek könyvtári intézménye áll.

Ez az óhajtott intézkedés a köteles példányok beküldésének nálunk csaknem egy század óta vajudó ügyét van hivatva törvényhozásilag rendezni. A nyomdatermékek köteles példányainak beszolgáltatását a legtöbb európai államban már a mult század elejétől fogva törvény szabályozza. E törvények genezise a cenzurával kapcsolatos, s eredetileg nem is volt egyéb céljuk, mint az államveszélyes könyvek elterjedésének megakadályozása. E cél-

ból az arra illetékes hatóságok a nevezett törvény alapján bekövetelték vagy a kéziratot, vagy a kefelenyomatot s aztán magát a nyomtatványt is. Később a rendőri felügyelet gyakorolhatása volt e törvény indító oka, mi céljaiban meglehetősen azonos volt a cenzúrával. Ebből fejlődött a nyomtatványoknak ellenőrzés céljából való bekövetelése még olyan államokban is, amelyek cenzúráát többé nem gyakorolnak. Ennek az intézkedésnek tehát többé nem az a célja, hogy veszélyesnek tartott sajtótermékek elterjesztésének gátat vessen, hanem csupán annak ellenőrzése, nem ütközik-e egyik-másik nyomtatvány a sajtótörvényekbe, hogy ekként az esetleges kihágás megtorolható legyen. Az ily módon felhalmozódó könyveket s egyéb nyomdai termékeket a hatóság aztán rendszerint átadta valamely, e célra megjelölt közkönyvtárnak. Így lépett előtérbe a megőrzés, vagyis a tudományos értékesítés szempontja úgy azokban az államokban, melyekben a cenzúra még főnáll: Orosz- és Törökországban, Japánban és Egyiptomban,¹ mint azokban, ahol a sajtószabadságot — miként nálunk is — alaptörvények biztosítják.

Még határozottabban lép előtérbe a tudományos értékesítés szempontja a beszolgáltatás azon rendszerénél, mely a privilegiumokból származik. Némely állam ugyanis a nyomdai szabadalom fejében, ami bizonyára igen becses dolog volt az azt elnyerő nyomdászra nézve, mintegy ellenszolgálatul, a nyomtatandó művekből több vagy kevesebb példányt biztosított már a szabadalomlevélben a saját tudományos intézetei, jelesen közkönyvtárai részére. Nagyon természetesen, mentől értékesebb volt valamely országban az ilyen nyomdai szabadalom, annál több példányt kötött ki magának a privilegium adományozója. Így pl. Angolországban a század elején minden szabadalomtulajdonos 11 példányt volt köteles beszolgáltatni.² Az északamerikai törvényhozás pedig az 1846-ban hozott törvény alapján mindazon művekből s más nyomtatványokból, melyeket szerzőjük az utánnomás ellen biztosítani óhajt, melyeknek tehát az állam hatályos jogvédelmet nyújt, egyúttal két példányt meg is követel tudományos intézetei részére. Az összes megjelent s állami jogvédelmet élvező művek egy pél-

¹ Vogel: Historische Übersicht der Verordnungen wegen Ablieferung von Pflichtexemplaren an öffentl. Bibliotheken. Serapeum. V. u. VI. Jahrgang.

² Annual Register. 1814. Append. to Chronicle 334. l.

dánya a kongresszus könyvtárának, egy második példánya pedig a Smithsonian Institutionnak jut.¹

Végre kizárólagos a tudományos értékesítés szempontja az úgynevezett tanulmányi köteles példányoknál, mely rendszer többek közt Poroszországban és Ausztriában, s az itteni minták alapján 1881 óta Szerbiában és 1885 óta Romániában is törvényhozási aktussal van bevezetve.

E rendszer célja tisztán a tudomány, vagy jobban mondva a közművelődés előmozdítása és terjesztése. Fontos nemzeti érdek, hogy egy nemzet irodalmának összes termékei összegyűjtessenek s a késő unokák számára is közkinccsel képezzenek. Ez az elvebegett mindazon törvényhozások szemei előtt, melyek a tisztán tanulmányozás céljából bekövetelt köteles példányok rendszerét fogadták el.

Ezen szempontokból indul ki s ezen elvnek hódol az a törvényjavaslat is, melyet a vallás- és közoktatásügyi miniszter nemrégiben tárgyalás végett a magyar törvényhozás elé terjesztett, s amelytől könyvtárügyünk gyors felvirágzását és közvetve kultúránk üdvös haladását méltán várjuk mindannyian.

A köteles példányok kérdése egyébként nem mostanában vetődött nálunk sem felszínre. Majdnem száz esztendő kellett hozzá, míg idáig jutottunk. A magyar, illetve Magyarországon produkált nyomtatványok beküldését legelőször egy 1804 február 28-án kelt helytartósági rendelet tette kötelezővé, mely rendelet természetesen csak az akkoriban nálunk is dívó cenzúrának volt egyik eszköze, s így a helyett, hogy a nemzeti kulturának előmozdítását eszközölte volna, inkább lenyűgözte azt. A tudományt és közműveltséget szolgáló első lépést e téren csak 1840-ben tettük meg, megalkotván az 1840. évi VI. tcz.-ket, melynek 11. §-a szerint: »Ő Felségének megegyező kegyelmes akaratjával a Magyarországon és ahhoz kapcsolt részekben kinyomatott minden munkából a magyar tudós társaságot (azaz: a Magyar Tudományos Akadémia könyvtárát) egy példány illeti.« Már ezen törvényhozási aktusnál tisztán a tudomány és közművelődés érdeke dominált, valaminthogy szintén e nagy fontosságú nemzeti érdek vezérelte

¹ Public Libraries in the United States of America. (Washington, 1876.) I. k. 280. l.

az 1848. évi XVIII. tcz. 39. és 40. §§-ainak megalkotóit, mely §§-ok azonfölül, hogy a nyomdatulajdonosokat hiteles könyvek vezetésére kötelezték, melybe minden nyomtatvány elkészültének ideje, valamint alakja, czíme, vagy ismertető tartalma, a kötetek, példányok és ívek száma bejegyzendő, még két köteles példány beküldését is elrendelték, az egyiket ellenőrzés czéljából a hatóság, a másikat pedig tudományos közhasználatra a hatóság útján a Magyar Nemzeti Múzeum számára. Sajnos! úgy az 1840. évi VI. mint az 1848. évi XVIII. tcz. jórészt írott malaszt maradt, melynek a nyomdatulajdonosok közül csak az tett eleget, aki éppen akart. Aki beküldötte sajtótermékeit, elfogadták tőle; aki pedig nem küldötte be, nem nagyon kérték tőle számon, vagy ha kérték is, nem sokat adott a kérésre, mivelhogy a két üdvös törvény közül egyiknek sincs büntetőjogi záradéka. De, valljuk meg az igazat, nemcsak a büntetőjogi záradék hiánya, hanem a hatóság útján való nehézkes, körülményes beszolgáltatás is szerfölött megnehezíti dicséretes intenczióit e törvénynek, mely még ma is hatályban van. Hiába valónak bizonyult minden felszólítás, pedig később a Magyar Nemzeti Múzeum könyvtára ezzel sem fukarkodott, de hiábavalók voltak a miniszteri körrendeletek is, a köteles példányok beszolgáltatása oly lanyhán folyt, hogy a nemzeti múzeum már 1874—76-ban, a kultuszminiszterhez terjesztett könyvtári jelentéseiben felpanaszolni kénytelen, hogy »több vidéki nyomda évek óta semmit sem küldött be,« s már ekkor azon meggyőződésének adott kifejezést, hogy az állapotok gyökeres javulása csak újabb törvényhozási tényről, nevezetesen pénzbírság kirovásától várható.¹

A Magyar Nemzeti Múzeum igazgatósága által emelt többszörös panaszok nem hangzottak el viszhang nélkül. A képviselőházban a vallás- és közoktatásügyi miniszteriumnak majdnem minden költségvetésénél hangok emelkedtek, sürgetve e fontos kulturális ügynek rendezését, mignem 1893 márczius 21-én fordulóhoz ért a dolog. E napon történt ugyanis, hogy a Magyar Nemzeti Múzeum tételének tárgyalásakor Zichy Jenő gróf emelkedett föl szólásra és a múzeumi könyvtár érdekében jeles és eredményében rendkívül fontos beszédet mondott. Érvelésében

¹ Magyar Könyvszemle, 1876. évf. 224. l.

abból indult ki, hogy intézményeinkkel itt az alapító szellemét kell ápolnunk, ki első sorban a nemzeti művelődésnek akarta megteremteni örök időkre szóló letéteményesét. Ezért sürgeti a természetrajzi táruk kihelyezését is és a tulajdonképpeni két nemzeti múzeumi tárlatnak: a régiségtárnak és könyvtárnak határozottabb eszközökkel való támogatását. A bajok orvoslásánál szerinte első sorban a könyvtárt kell az intézkedésre legilletéke-sebb fórumnak figyelembe venni. Állításának igazolására kimutatta, hogy az 1848. évi XVIII. tcz. 39. és 40. §-a büntetőjogi záradék nélkül egyáltalán nem életképes, s hogy e miatt a könyvtár nyomtatványi osztályának évről évre pótolhatatlan veszteségei vannak. Részletes indokolás után tehát a következő indítványt terjesztette a képviselőház elé: »Utasíttatik a kormány, hogy az elavult és meg nem felelő 1848. évi XVIII. tcz. 39—40. §§-ai helyett egy új, a fejlődött viszonyoknak teljesen megfelelő törvényt készítsen és azt mentől előbb terjeszse a képviselőház elé.«

A törvényhozó testület, áthatva az ügy nagy kulturális jelentőségétől, Zichy Jenő gróf indítványát egyhangúlag elfogadta, valamint helyeselte azt is, hogy a nemes gróf a könyvtári dotáció 6000 frtos tételét 10,000 frtra kívánja emeltetni, s hogy a múzeumi ügyek állandó támaszául egy főrendekből és alsóházi tagokból álló bizottságot óhajt kiküldetni. A nemzeti kultúra minden barátja visszafojtott lélekzettel várta a miniszteri döntő fontosságú választ, midőn Csáky Albin grófot szólásra emelkedni látta. A kétség — ha ugyan egyáltalán volt valakiben kétség — mindjárt első szavaira eloszlott: a vallás- és közoktatásügyi miniszter minden részében helyeslően az indítványt, készségesen elfogadta azt.

A következő 1894. évi költségvetés tárgyalásakor mindazonáltal hiába vártuk a közhelyesléssel fogadott indítvány keresztülvitelét, — a megígért törvényjavaslatot az egyházpolitika nagy hullámcsapásai a háttérbe sodorták s illetékes részről az be sem nyújtott. Már-már attól lehetett tartani, hogy a multkori nemes fellobbanás ezuttal sem lesz több a magyar közéletben annyiszor és bizony nem ok nélkül hangoztatott szalmatüznél. Csakhogy szerencsére résen állott ismét Zichy Jenő gróf s még abban az elkeseredéssel vívott óriási küzdelemben is egy táborba tudta gyűjteni a közművelődés harczosait. Hogy pedig áldatlan viszonyok csirájába ne fojthassák többé az általa képviselt moz-

galmat, a miniszter helyett ő maga nyújtott be a Háznak egy kidolgozott törvényjavaslatot a köteles példányok beszolgáltatásáról. A javaslat indokolása bár 1893 december 4-ére tüzetett ki, részletes tárgyalását mégis későbbre halasztották, mert a kultuszminiszter azt az érdemleges és általános tetszéssel fogadott nyilatkozatot tette ezen az ülésen, hogy már a kormány is elkészült a maga javaslatával s így czélszerűbbnek vélné, ha a részletes tárgyalást akkorra halasztanák, mikor már a hivatalból készített javaslat szövege is a képviselőház asztalára tétetett. És a ház csakugyan ilyen értelemben is határozott.

A korszakos egyházpolitikai reformok keresztülvitele és életbe léptetése, valamint a kultuszminiszteriumban beállott személyváltozások ezután ismét megakasztották rövid időre az ügy előbbrehaladását. E kis szünet azonban korántsem vált ártalmára az ügynek, mert a szakférfiak minden oldalról meghányhatták, megvethették a dolgot, a hiányokat pótolhatták, a fölösleges és az eljárást megnehezítő intézkedéseket törülhették. Éppen ez volt a célja a Dunántúli Közművelődési Egyesület által 1894. április 27-ére összehívott országos múzeum- és könyvtár-értekezletnek. Ez értekezlet ugyanis egy országos múzeum- és könyvtárbizottságot alakított, mely feliratot intézett az országgyűléshez az iránt, hogy a köteles példányok az illető törvényhatóság területén létező nyilvános könyvtárba is, ilyennek nem léteben pedig egyelőre a törvényhatóság levéltárába küldessenek. E feliratot az országgyűlés 1895 márczius 29-én tartott üléséből pártolólág adta ki a vallás- és közoktatásügyi miniszternek; ekként az eredeti törvényjavaslatnak tehát újra változásokat kellett szenvednie, ami a beterjesztésnek, — habár nem is hosszú időre, — mégis újabb elhalasztását vonta maga után.

Végre a folyó év elején elkészült a várva várt törvényjavaslat előadói tervezete és a kultuszminiszter tájékoztató és véleményadás végett megküldte az összes érdekelt tényezőknek. Ez a tervezet hatályon kívül helyezvén a fenálló törvényeknek és más jogszabályoknak mindazon rendelkezéseit, melyek a nyomdatermékeknek tudományos czélokra szolgáló köteles példányairól szólnak, 16 §-ban nagy körültekintéssel és mély bölcseséggel intézkedik a tudományos czélokra beküldendő nyomdai köteles példányok ügyében. Átérezvén annak

a körülménynek a fontosságát, hogy gyakran az irodalmi és művészeti termékeknek legjelentéktelenebb, látszólag csak alkalmi érdekel bíró sokszorosításai is a későbbi tudományos bűvárlatnak fontos és nagyérdékű okmányokat szolgáltathatnak, a nemzeti közművelődés érdekében, ezeknek a közkönyvtárakban való megőrzését, vagyis minden érdekesebb nyomtatvány kötelező beszolgáltatását, a törvény oltalma alatt, jogosult alapra fekteti. Mert, mint maga a törvényjavaslat indokolásában is hangsúlyozza, a nemzeti irodalom és művészet sokszorosított termékeinek gyűjtése és közhasználatra való hocsátása a nyilvános könyvtárakban érdekében áll úgy a nyomtatóknak és kiadóknak, mint a szerzőknek is, mert munkásságuk eredményét a feledéstől és pusztulástól a legbiztosabban megóvjá, és a szakkörök is leginkább a nyilvános könyvtárakban szerezhetnek összehasonlító tájékozást a bibliografiai és grafikai szempontból legtökéletesebb sokszorosítási eljárásokról. És igen helyesen jegyzi meg ugyanezen indokolás, hogy ez előnnyel szemben az a csekély anyagi veszteség, melyet könyvnyomtatóink és kiadóink szenvednek az új törvény rendelkezései által, alig jöhet tekintetbe, főleg ha meggondoljuk, hogy minden kiadásnál az esetleg hibás példányok kicserélése végett amúgy is fölös példányok készülnek és maradnak a nyomtatók, illetve kiadók rendelkezésére.

A törvényjavaslat szerint, eltekintve a sajtórendészeti czélokra szolgáló köteles példányoktól, — mivel az ide vonatkozó törvényeket és más jogszabályokat e javaslat egyáltalában nem érinti, — a nyomtató minden Magyarországon nyomtatott, gépi sokszorosítás útján készült nyomdatermékből tudományos czélokra három példányt tartozik ingyen beszolgáltatni, és pedig: egyet a Magyar Nemzeti Múzeumnak, egyet a Magyar Tudományos Akadémia könyvtárának, és végre egyet a nyomtató illetékes törvényhatóságának területén levő s a kultuszminiszter által erre rendeleti úton feljogosított múzeumnak, vagy ilyennek hiányában a törvényhatóság levéltárának. Kiterjed ez intézkedés joghatálya a Horvát-Szlavonországban, vagy a külföldön nyomtatott, de Magyarországon kiadott nyomdatermékekre is, mely esetben a beszolgáltatásról a kiadó köteles gondoskodni. E köteles példányok beszolgáltatásának kötelezettsége kiterjed minden néven nevezendő nyomdai termékre, mely gépi sokszorosítás útján készült, tehát a föld- és térképekre, a hangjegyekre, képes ábrázolásokra, stb. legyenek ezek szöveggel, vagy

szöveg nélkül, avagy mint valamely nyomtatvány kiegészítő részei. Sőt ha egy kiadáshoz tartozó példányok között bárminémű különbség van, eltekintve a papir minőségétől és a bekötéstől, akár a belső tartalomban, akár a külső forma egyéb eltéréseiben nyilatkozzék e különbség, a beszolgáltatás mindegyik változatra nézve kötelező.

A köteles példányoknak, magától értetődik, hogy teljeseeknek és hibátlanoknak kell lenniök, mert hiszen különben maga a czél illuzóriussá válnék. Új kiadásokból, még ha változatlanok is, avagy ha csak mint különlenyomatok és kivonatok szerepelnek is, újabb köteles példány szolgáltatandó be. Végül az iránt is intézkedik a javaslat, hogy mindig a jobb minőségű papíron nyomott, és ha a művek egy része kötve kerül forgalomba, a köteles példány is bekötött legyen. Kivételnek csak akkor van helye, ha a jobb minőségű papíron nyomott díszpéldányok száma nem haladja meg a huszonötöt és a díszkötésben kiadott példányok száma a tizet.

E bő precizizozást több tekintet teszi indokolttá. Ami mindekelőtt a tudományos czélokra szolgáló köteles példányoknak háromban való megállapítását illeti, ezt azon kívül, hogy a közművelődés terjesztésére nézve nem közönbös, vajjon csak egyetlenegy, vagy több közkönyvtár szórja szerte a nemzet szellemi produkciójának teljes gyűjteményével a tudás áldásait, szükségessé teszi azon elővigyázat és gondoskodás is, mely előre számot vet a jövődő minden eshetőségével. Mert minden óvó intézkedés daczára, ki merne kezességet vállalni az iránt, hogy egyik vagy másik közkönyvtárunk, s vele nemzeti irodalmunk tekintélyes része, nem fog-e az idők folyamában egészen, vagy részben tűzveszélynek, vagy más elemi csapásnak áldozatul esni? Vagy ki merné tagadni, hogy egyes gyakran használt művek éppen a folytonos használat következtében tönkre mehetnek és elkallódhatnak? És ha már most a köteles példányok beszolgáltatásának legfőbb indoka a nemzeti irodalom és művészet nyomtatott emlékeinek teljes megőrzése és azok mentől könnyebben való hozzáférhetővé tétele minden érdeklődő számára, nem észszerű-e, ha egy helyett több nyilvános könyvtár őrzi irodalmunk összes emlékeit? Ez által míg egyrészt el van háritva, legalább emberi lehetőség szerint, az elpusztulás veszélye, addig másrészt a vidéki gyűjtőhelyek révén biztosítva van a könnyebb hozzáférhetőség és biztat a remény, hogy ezzel a

nemzeti kultúra új meg új tűzhelyeit sikerült megállapítanunk kimondhatatlan hasznára a nemzeti tudományos, művészeti, sőt politikai egységnek, mely előnyök mellett minden áldozat elenyészik.

Szándékosan használom az »áldozat« szót, mert alig lett ismeretessé a törvényjavaslat szövege, azonnal hangok emelkedtek itt is, ott is, melyek »sajtdézsmát« »új adót« stb. emlegettek, holott, ha a nagy célokat nem tévesztjük szem elől, legfőlebb némi áldozatról lehet szó. Első sorban *Ballagi Aladár* állott ki a sikra és tagadhatatlanul nagy szakértelemre valló cikkelyében¹ határozott állást foglalt a törvényjavaslatnak csaknem valamennyi rendelkezése ellen. Kevéssel utóbb pedig a magyar könyvkereskedők egyesülete nyújtott át a vallás- és közoktatásügyi miniszternek egy terjedelmes előterjesztést, melyben elég tárgyilagosan bírálva meg az új törvényjavaslatot, annak részben sérelmes, részben sérelmesnek vélt pontjai ellen orvoslást sürget, sőt az egész törvényjavaslatot a könyvkereskedők álláspontja szerint átdolgozva, új szövegezéssel csatolja a memorandumhoz. Mivel az utóbbi majdnem teljesen Ballagi cikkelyére épült, együtt foglalozhatunk mindkettővel.

Úgy Ballagi Aladár, mint nézeteinek hí átvevője, a magyar könyvkereskedők egyesülete terhesnek találja a három, illetve a sajtórendőri eljárás céljaira szolgáló ügyészégi példánnyal együtt a négy köteles példányt, s némely külföldi példákra hivatkozva, ahol a köteles példányokat vagy egészen, vagy részben megfizetik, elegendőnek tartja az egy, legfőlebb két példányt. Tekintve, hogy a javaslat eme rendelkezései tényleg a magánjogot is érintik, a főnti álláspontot nem is mondhatjuk indokolatlannak. Ámde — mint már föntebb is érintettük — mily elenyésző csekély ez a látszólagos károsodás, mert tényleg nem az, azon erkölcsi előnyökkel szemben, melyek e törvényjavaslat keresztülviteléből fognak származni!

Nem mondjuk, hogy nem volna méltányos a köteles példányokat megfizetni, de mily terheket róna ez amúgy is szegényes és pénzügyi viszonyainkat tekintve sokkal fel sem igen emelhető állami dotációkra, holott az egyes nyomtatókra és kiadókra nézve számba sem jöhet ezen néhány példányból származó anyagi

¹⁾ Egyetértés, 1896. évf. február 5. sz.

veszteség, miután rendszeren fölös készleteikből szolgáltatják be azokat. Mi a magunk részéről legszivesebben foglalnók el azt az álláspontot, hogy a kiadóknak önköltségei megtéríttessenek, ha nem félnénk attól, hogy e számadások annyi nehézséget vonnának maguk után, hogy a gyakorlatban talán ki sem volnának vihetők s ez által csak a zavar növeltetnék s végre is a törvény legszen-
tebb intencziói vallanak egy ilyen értelmű betoldásnak kárát. Méltányossági szempontból tehát nem állnók útját ezen felfogás érvényesülésének sem, bár meg vagyunk győződve, hogy az a csekély áldozat, melyet könyvnyomtatóink és kiadóink fognak hozni a köz javára, később éppen az ő számukra bőséges gyümölcsöket fog teremni. Mert mi ellen foglal, hogy úgy mondjuk, az ellenzék legmerevebben állást? Nem a Magyar Nemzeti Múzeum könyvtárának beküldendő köteles példány ellen, mert nemzeti szellemi életünk sajtótermékeinek egy fő gyűjtőhelyét a kultúra érdekében maga is szükségesnek tartja, sőt attól sem idegenkednek a könyvkereskedők, hogy elementáris csapás esetére legalább a kiválóbb irodalmi művek egy másik fő gyűjtőhelyen megmen-
tessenek, s helyén valónak találják, hogy e misszióval továbbra is a Magyar Tudományos Akadémia ruháztassék föl, ahol azonban a sajtórendőri czélokra beszolgáltatott s már felhasznált művek lennének megőrzendőek, csupán az ellen tiltakoznak minden erővel, hogy a törvényhatóságok területén létező, vagy létesítendő múzeumok is élvezzenek egy-egy köteles példányt. Pedig a törvényjavaslatnak éppen ez az intézkedése kecsegtetheti nemcsak a hazai kulturát általában, hanem a könyvkereskedőket különösen szép gyümölcsökkel már a közel jövőben. Mert nagyon téves az a vélemény, melyből a memorandum kiindul, hogy t. i. a törvényjavaslat a köteles példányok útján akarja létesíteni a törvényhatósági könyvtárakat. Dehogya akarja ily módon létesíteni! A köteles példányok ide való beszolgáltatásának dehogya célja e könyvtárak létesítése; a cél csak a sajtótermékek megőrzése és könnyebben hozzáférhetővé tétele a vidék nevezetesebb pontjain is. De kérjük, csakugyan olyan veszedelmes dolog volna könyvkereskedőinkre nézve, ha éppen ebből a köteles példány ötletéből egyszerre vagy rövid idő alatt az ország 63 nagyobb városában közkönyvtár keletkezne? Vagy ki hiszi el, hogy e 63 nyilvános könyvtár szükségletét teljesen fedezi majd az a néhány ingyenpéldány, melyet a

törvényhatóság területén lévő nyomdák fognak majd beszolgáltatni? Vajjon az az olvasó közönség, melyet az alkalom fog megteremteni, beéri-e majd azzal az irodalmi produkcióval, melyet a memorandumhoz csatolt kimutatás a vidéki nyomdák termeléséről oly silánynak és oly csekélynek tüntet föl? Ami ellen különben már itt legyen szabad tiltakoznunk, mert számos jeles művet ismerünk, mely vidéki nyomda által, vidéki kiadásban jelent meg, amiről azonban a csatolt lajstrom tendenciózusan nem vesz tudomást. Bizony egész más a vidéki sajtótermelés képe úgy mennyiség, mint minőség tekintetében.

Szilárd meggyőződésünk nekünk, hogy a 63 vidéki könyvtár felállítása, szervezése és közhasználatra való bocsátása rendkívül fontos közérdek, de szilárd meggyőződésünk az is, hogy ezen új intézeteknek a hazai kultúra mellett éppen könyvkereskedőink, még pedig első sorban a fővárosiak fogják látni legtöbb hasznát. Növekedni fog az olvasó közönség, növekedni fognak a szellemi szükségletek s aligha tévedünk, ha azt merjük állítani, hogy akár a törvényhatóság, akár a társadalom áldozatkészsége mindenütt módokat fog találni, hogy a törvényhatósági könyvtárakból se hiányozzanak a fővárosi sajtó által készített jelesebb művek. Mily haszon fog háramlani ez új szükségletekből a fővárosi könyvkereskedőkre, kivált ha igaz az a kissé merészen apodiktikus állításuk, hogy »a jobb fajta irodalmi művek kivétel nélkül az ország fővárosában jelennek meg«. Ne féljenek, hogy a törvényhatósági könyvtár főrészét fűzfapoeták költeményei, dilettánsok novella- és regénykísérletei és pályázaton elbukott színművek, vagy a közönséget nem érdeklő theologiai szakmunkák fogják alkotni, melyek sivar csapatából legfőlebb csak egy-egy monografia fog kiválni! Azt se higgyék, hogy az illető vidék viszonyait tanulmányozni jövő bűvár sajnálatos képet fog nyerni az illető törvényhatóság kulturális állapotáról, mivelhogy, ha volna is a szegény, jó vidéknek egy-egy kitünőbb szülöttje, annak munkáit már a fővárosban adják ki, onnan pedig nem jár ki az ingyenpéldány. Megsérténők a törvényhatósági főhelyek intelligens közönségét, meg magát a törvényhatóságot vezető férfiakat is, ha ezen argumentum czáfolásába bocsátkoznánk. Legyenek meggyőződve, benn lesz abban az előre sötétre festett törvényhatósági könyvtárban minden, amit szépet és nagyot a magyar elme alkotni fog s az unikumok

és ritkaságok kivételével bizonyára az is mind, amit magyar géniusz alkotott.

Nem vonják e könyvtárak az irodalmi izlésnek sem nagyfokú, sem kislefajlását maguk után, nem fognak egész generációkat megmérgezni s nem fogják megrontani azt az annyira féltett kis, lelkes közönséget sem, »melyet fenkölt lelkületű klasszikus íróink az irodalom iránti érzék és az irodalmi izlés egy bizonyos fokára nagy-nagy nehezen felneveltek.« A ki klasszikusok emlőin nevelkedett, nem tud többé kórón élni, s ha csakugyan olyan kritikán alul való lenne majd az a törvényhatósági könyvtár, az a nevelt izlésű olvasó aligha fogja kétszer átlépni közbőlét.

Tény, hogy a vidéki könyvtárak eszméje nagyon üdvös mozgalmat ébresztett, s mindjárt az eszme megpendítése után több törvényhatóság örömmel tette azt magáévá, úgy hogy a miniszter indokolásában már bátran ki meri mondani: »Valószínűnek tartom, hogy a vidéki múzeumokat erős kulturális jelentőségük mihamarább ténynyé érleli . . . s csak annyiban óhajtottam ehhez már előzetesen hozzájárulni, hogy azok, ha egyik-másik törvényhatóság területén felállítatnak, a köteles példányokkal rendszeresen gyarapodhassanak.« És hogy e keletkezendő könyvtárakat nem holmi huszadrangú irodalmi depótnak képzele, arról tanúságot tehet azon rendelkezése is, mely szerint a vidéken létező vagy létesítendő könyvtárak közül csak az tarthat igényt a köteles példányokra, mely alkalmas helyiségekkel rendelkezik és szakszerű vezetésről gondoskodik. Addig pedig, és csakis addig, míg e biztosítékok megszerezhetők, a törvényhatósági levéltárak lesznek a köteles példányok gyűjtőhelyei. És ezzel magától elesik Ballagi Aladár kifogása a levéltárak ellen, melyek jórészt alkalmatlanok nagyobb számú irodalmi művek befogadására és megőrzésére, mert tekintetbe véve a vidéki nyomdáknek a kimutatás szerint való csekély termelését, egy-két évig, míg a könyvtár akár hatósági, akár társadalmi úton létrejöhet, a levéltárak is elég jó ideiglenes szállást adhatnak a sajtó ezen csekély helyet igénylő vendégeinek.

Miután véleményünk szerint kimutattuk, hogy a vidéki múzeumoknak járó köteles példányok remélhetőleg mily aránytalanul nagy hasznot fognak hajtani úgy a hazai kultúra ügyének, mint a könyvkereskedők specziális anyagi érdekeinek, azt sem

tárthatjuk valami fogas kifogásnak, melylyel a memorandum további folyamában találkozunk, hogy t. i. a megalakuló 63 törvényhatósági könyvtár is azonnal szétküldi »hazafias lendülettel« megírt felszólításait a könyvkiadó urakhoz, melyekben, hivatkozva betöltendő hivatására, felkéri őket, hogy kiadványaik egy részét ajándékozzák oda ingyen a könyvtár szaporítására. Hát mi legalább a magunk részéről aligha hisszük, hogy ezek után is adjon törvényhatóság, mely ilyen kérelemre alázza meg magát. De még ha csalódnánk is, mi kára volna ebből a kiadóknak? Hiszen — mint ők maguk is bevallják — csak a raktáron lomképpen heverő, nyakukon maradt, selejtes műveknek egy-egy jól kiválogatott gyűjteményét szokták ajándékolni küldeni. Ez pedig rájuk nézve csak nem képvisel értéket?! S így sem ők, sem pedig az irodalmi izlés nem fog ez által megkárosodni, mert — mint már többször kimondottuk — az a kontemptált csomó könyvtár nem akarja a köteles példányokból és a kiselejtezett ajándékkönyvek-ből fedezni olvasó közönségének szellemi szükségletét. Ismételjük, e vidéki könyvtárakban a köteles példányok és az esetleges ajándékok csak múzeumi objektumok lesznek, melyeknek az idő fogja megadni leginkább a becsét. Nem a jelennek, hanem a jövő kutatóinak őrzik meg azokat, kik a leghitványabb műben is találhatnak a kor jellemzéséhez és történetéhez szükséges adatokat. Hogyan rakhattuk volna össze mozaikszerűen ezredéves multunk első néhány századának történetét, ha a buzgó, izléstvédő irodalmi férfiak megőrzés helyett tűzre hányatták volna régibb krónikáinkat, melyek csakugyan nagyrészt minden irodalmi becs nélkül szükölködnek, azon a czímen, hogy azok olvasása rontja a klasszikusok által nagynehezen fölnevelt kis közönség irodalmi és esztetikai izlését? A köteles példányoknak nagy részét és az ajándékokat, mint a jövő szükségleteit, tehát szépen félre rakjuk és megőrizzük a törvényhatósági könyvtárakban is, a jelen szükségleteit pedig majd csak megveszszük valahogyan készpénzért — a könyvkereskedőtől.

Szó sincs itt tehát az ingyenpéldánynak törvényben szentesítendő intézményéről, mert ha csakugyan léteznek is olvasókörök, melyeket tiz intelligens ember csak azért alapít, hogy ingyen könyveket kapjon a téli esték unalmát elűzni, miképpen lehet ezeket olyan nagyobb szabású intézményekkel összehasonlí-

tani, mint aminők a törvényhatósági közkönyvtárak lesznek? Az az állítás pedig, hogy a köteles példányok által a könyv elveszti értékét, akár egy »értéktelen mustra«, melyet a gazdasági kiállítás számára egy-egy termelő ingyen átenged, bizony csak éppen olyan erős, mint ez a hasonlat. Mintha az ingyen-mustra által a gabona elvesztené értékét? Sőt talán éppen az a célja ennek a mustrának, hogy beküldője termékeiről jó véleményt szerezzünk s ez által termését ő is jobban értékesíthesse!

Visszatérve most az akadémiai könyvtárba szolgáltatandó köteles példányok ügyére, amire nézve a javaslat 5. §-a akként intézkedik, hogy oda csak a gépi sokszorosítás útján készült kötetes vagy füzetes irói művek, de a ponyvairodalomból az egylevelés nyomtatványok is, valamint az egy hétnél rövidebb időközben megjelenő hírlapok kivételével időszaki folyóiratok és az iskolai értesítők, évi jelentések, statisztikai kimutatások, név- és naptárak, föld- és térképek küldendők be, méltányossági szempontból magunk is hajlandók vagyunk respektálni a könyvkereskedők azon kérelmét, hogy az Akadémiának a sajtórendőri célokra beküldött s ott felhasznált köteles példányok adandók át megőrzés és irodalmi értékesítés végett. A királyi ügyészség elvégre is nincs hivatva az irodalom összegyűjtésére s az sem egyeztethető össze hivatásával, hogy a nagyobb értéket képviselő nyomtatványokból bármely hivatalos közeg jogosulatlan hasznot élvezzen. Már pedig arra nézve, hogy a beküldött könyvekkel a felhasználás után mi történjék, tudunkkal nincs semmiféle törvényes intézkedés, és így e kérdésnek is legcélszerűbb megoldása volna, hogy a könyvek az akadémiának szolgáltatassanak át, föltéve természetesen, ha ez által fontos tudományos érdekek nem szenvednének, mert a tudományos érdeket mindenk fölé kell hogy helyezzük.

Teljesen helyeseljük a törvényjavaslat azon rendelkezéseit, melyek az akadémiai könyvtár számára beküldendő nyomtatványok körét megszorítják. Az akadémiának speciális céljai vannak s könyvtára valóban nem igényli a múzeumi gyűjtemény teljességét. Elég, ha a valóban irodalmi műveket megőrzi. De itt nem zárkozhatunk el Ballagi Aladár jogos kérdése elől, vajjon miként fog majd határvonalat húzni a nyomtató irodalmi és nem irodalmi mű között? A javaslat e pontja bővebb precizírozást

kíván, bár az esetleges tévedéseket a kiadó kimutatása alapján később is helyrehozhatjuk. Nagyobb baj ennél, hogy az akadémiában nincs hely, s időről-időre már most is úgy kénytelen segíteni e bajon, hogy tömeges könyvliczítációkat tart. Ez pedig képtelen és méltánytalan dolog és olyan hatalmas erkölcsi testülethez, mint az akadémia, legkevésbé sem illő. E rendszernek okvetlenül véget kell vetni. Vagy megfelelőbb helyről kell gondoskodni, ha e könyvtárnak nyilvános jellegét fenn akarjuk tartani, amire pedig a mi viszonyaink között, daczára a külföldi hasonló intézetek ellentétes álláspontjának, határozott szükség van, vagy pedig elkótyavetyélés helyett a fölösleges példányok és duplumok az alakítandó törvényhatósági könyvtáraknak adandók át. S mivel arra, hogy az akadémia legalább a közel jövőben alkalmasabb helyiségekhez jusson, vajmi csekély kilátás lehet, legészszerűbb az utóbbi megoldás.¹ Elégséges, ha az akadémia a külföldi akadémiák cserepéldányainak lehetőleg teljes gyűjteményén kívül egy-két szak válogatott gyűjteményét bírja, mert a Magyar Nemzeti Múzeum minden irányban teljes gyűjteményén kívül, az egyetemi könyvtár is nyilvános jelleggel bírván, ezekben minden nevezetesebb szakmunka amúgy is föltalálható.

A törvényjavaslat taxative felsorolja mindazon nyomtatványokat, melyekre a beküldés kötelezettsége nem vonatkozik, de föntartja minden köteles példányt élvező közkönyvtárnak a jogot, hogy bármely fontosabb, de beküldésre egyenesen nem kötelezett nyomtatványt is utólagosan bekérhessen. E célra szolgálnak a negyedévenként beküldendő nyomdatermék-kimutatások, melyek két azonos példányban csatolandók a szintén negyedévenként beszolgáltatandó köteles példányokhoz s a melyeknek teljesen egyezniök kell az 1848. évi XVIII. tcz. 39. §-ában elrendelt nyilvántartási könyvvel. E kimutatásokban fel kell sorolni a negyedév alatt készült *összes* nyomdai termékeket, tekintet nélkül arra, hogy a beszolgáltatás kötelezettsége kiterjed-e rájuk, vagy sem? sőt benne kell foglaltatniok mindazon adatoknak, melyeket az idézett törvényszakasz előír, hogy a könyvtárak vezetői már ezen adatok által is támogattassanak abbéli törekvésükben, hogy a hazai kul-

¹ A t. cikkíró e kérdésben tévesen van informálva. Az akadémia *saját* kiadványainak nagy készletén igyekszik koronkint, nem is liczítációk, hanem jelentékeny árleengedések útján, túladni. *Szerk.*

turának egyetlen fontosabb részlete se maradjon megőrizetlenül. Az utólagos bekérés elvét szolgálja továbbá azon rendelkezés is, mely szerint a nyomtató, vagy kiadó a beküldés alól felmentett nyomtatványokat kinyomtatásuktól számított négy éven át készletben tartani köteles.

És ezzel eljutottunk a törvényjavaslatnak gyakorlati szempontból legnehezebb részéhez, mely ellen nem ok nélkül panaszokodnak a kiadók és nyomtatók. Vegyük először a kimutatás körüli nehézségeket. Igaz, hogy e kimutatás nélkül ellenőrzés nem is képzelhető, s a törvény célja ismét csak az egyéni kötelességérzet és jóindulattól volna függővé téve, de másrészt az is igaz, hogy e kimutatások által alig követelhető terhek súlyosodnának kiadóink vállaira. A kimutatás két azonos példányára van alapítva egyrészt a beküldendő köteles példányoknak, másrészt a könyvtári közegek által történendő beiktatásnak ellenőrzése. Az egyik példány a könyvtár birtokában marad s ennek segítségével a kiadó birtokában lévő s mindenkor megtekinthető nyilvántartási könyvvel való összehasonlítás által a kiadó hatályosan ellenőrizhető, míg a másikon a bentirt nyomtatványok átvételét nyugtázza a könyvtár. Mint ebből látható, e két példányú kimutatás igen szükséges és célszerű dolog lenne, de a gyakorlati kivihetőségét tekintve aligha fog érvényesülhetni e rendelkezés ilyen alakban. A magyar könyvkereskedők egyesületének felterjesztése szerint egy nagyobb forgalmú nyomda, a minő pedig ma már szép számmal van a fővárosban, sőt itt-ott elvétve a vidéken is, évenként körülbelül 60—100,000 nyomtatványt készít el. Erről hat példányban kimutatást csinálni, mivel három közkönyvtárral szemben van 2—2 példányra kötelezve, ha nem is lehetetlen, de bizonyára oly költséges, hogy jogosan nyomtatóinktól meg sem követelhető. Hiszen e munka elvégzésére legalább is két új munkaerőt kell alkalmazniok, kiket minden anyagi előny nélkül fizetni tartoznak. Ez tehát igen súlyos adó volna, melyet méltányosan senki sem követelhet áldozatképpen. Itt tehát fejet kell hajtani a kényszerűség előtt, s bármily üdvös volna a felmentett nyomtatványok lajstromának felülvizsgálása, mégis ki kell ezeket vonni a kimutatási kötelezettségből. A törvényjavaslat okvetlenül oda módosítandó, hogy a kimutatásba nem kell felvenni a beküldés alól felmentett nyomtatványokat, ami által ez óriási nehézség teljesen el lesz hártva, mivel szakemberek állítása

szerint a nyomdák termelésének körülbelül 99⁰/₀-a éppen azon nyomtatványokra esik, melyek a beszolgáltatás alól felmentvék. Megjegyezzük, hogy a felmentett nyomtatványoknak némi ellenőrzése és az esetleg kulturfontossággal bírónak utólagos bekérése még így sincs lehetetlenné téve, habár a könyvtári közegekre több terhet ró és eredményében kétségesebb is, mert fel lehet hatalmazni minden közkönyvtárnak egy-egy tisztviselőjét azon joggal, hogy a könyvkereskedők törvényes kötelezettségen alapuló nyilvántartási könyvét időnként csupán a jelzett tudományos érdekek céljából átvizsgálja s a hiányokat pótolja.

Ezzel az intézkedéssel egyébként más irányban is eloszlathatnók a nyomtatók és kiadók nem minden alap nélkül való aggodalmait. A nyomtatók és kiadók sérelmesnek találják ugyanis e szakaszt azon okból is, »mert midőn a beszolgáltatásra nem kötelezett nyomdatermékek kimutatását és ezen kimutatásban mindazon adatoknak a közlését is megköveteli, melyek a nyomtatványokra vonatkoznak, ezzel a nyomdát, sőt sok esetben megbízóját is üzleti titkainak közrebecsátására akarja kötelezni.« S nem ok nélkül félnek, hogy e kimutatás által közprédává válnak egy nyomda összes megrendelőinek címei, amit minden üzleti vállalat féltékenyen szokott őrizni, sőt azon aggodalom sem jogosulatlan, hogy így köztudomásra juthat sok bizalmas üzleti értesítés tartalma, a nyomtatott példányok száma stb., szóval sok olyan körülmény, melynek közzététele vagy magának a nyomdának vagy megbízójának üzleti érdekeit sérti. S ha voltak eddig is hivatalos közegek, melyeknek szabad betekintésük volt a minden üzleti titkot szintén magába foglaló nyilvántartási könyvbe, anélkül, hogy nyomdatulajdonosainknak vagy könyvkereskedőinknek ezáltal a legkisebb panaszra szolgáltathattak volna okot, miért vesélyeztetné üzleti érdekeiket a könyvtárnak ezzel megbízott, fölesküdtött *egy* tisztviselője, kit e betekintésnél csupán a tudomány érdeke vezérel? Ilyen intézkedésben — azt hisszük — a könyvkereskedők és nyomtatók is megnyugodnának.

Hasonlóképpen alapos kifogást emelnek nyomtatóink és kiadóink a törvényjavaslat 6. §-ának végső bekezdése ellen, mely elrendeli, hogy a beszolgáltatásra nem kötelezett nyomtatványok kinyomtatásuktól fogva négy éven át készletben tartandók. Ez intézkedés az előbbivel kapcsolatban szintén azon czélt van hivatva

szolgálni, hogy az esetleges fontossággal bíró bármely nyomdatermekék a tudomány számára megmentessenek, vagyis ha utólag bekéretnének, tényleg beküldhetők is legyenek. Az intenzio kétségkívül igen szép, s a tudomány érdekében nem közönséges körültekintésre vall, de kevésbé számol a gyakorlati kivihetőséggel s ez okból bizonyos egyoldalúságról tanúskodik. Mert képzeljük csak el, mit jelent ez az intézkedés egy olyan nagyobb nyomdára nézve, mely évenként 60—100,000 drb nyomtatványt produkál, mely számból legalább is 95—99% a beküldés alól felmentett, tehát 4 évig raktáron tartandó nyomtatványokból kerül ki! Ily óriási mennyiségű papíryanagnak — minden darabból legalább 3 példányt számítva — négy éven át való megőrzése okvetlenül külön, tágas helyiséget igényel, ami az ilyenfajta üzlet-helyiségek drága bérét tekintve, még a kimutatások készítésénél is nagyobb, szinte elviselhetetlen terheket róna nyomtatóink és kiadóink legnagyobb részére.

S ha ehhez még hozzá vesszük, hogy e roppant anyagnak kezelése, rendben tartása, lajstromozása, nyilvántartása ismét munkakerőket s így tetemes anyagi áldozatokat követel, kétségtelenül olyan helyzettel állunk szemben, mely a lehetetlenséggel határos. Egy nagyobb nyomtató-műhely, mondjuk, termel évenként átlag 70,000 olyan darabot, mely a beküldés alól fel van mentve. Négy év alatt tehát 280,000 az elraktározandó és megőrzendő nyomtatványok száma. Mivel pedig mind a három köteles példányt élvező nyilvános könyvtárnak jogában áll bármely darabot utólagosan bekérni, a nyomtató minden termékét legalább is három példányban tartozik készletben tartani, mert előfordulhat az eset, hogy mind a három könyvtár bekéri ugyanazt a darabot. Ekként, 840,000 példányt kell a fenti átlag mellett a negyedik évtől kezdve állandóan beraktározva tartania minden beküldésre kötelezett vállalatnak. Mekkora tömege ez a papírnak! Mennyi hely kívánatik e tömeg gondos elhelyezésére, főleg egy olyan mű-intézetnél, mely sok nyomtatást kartonon végez! A javaslat e követelése tehát csaknem képtelenség, s így e rész is okvetlenül módosítandó. Mi a magunk részéről, számolva a gyakorlati nehézségekkel, elegendőnek tartjuk a beküldésre nem kötelezett nyomtatványoknak egy éven át való megőrzését, olyan formán, hogy a beszolgáltatásra kötelezett vállalat az első év leteltével minden évnegyedben kidob-

hassa a raktárán tartott anyagból a legkorábbi évnegyedből származott nyomtatványokat. Ezzel ismét nagy akadályt hárítanánk el a törvényjavaslat elől, anélkül, hogy a tulajdonképpeni célzt kockáztatnók. Mert a nyilvántartási könyvek revideálásával megbízott szakértő könyvtári tisztviselőnek egyik főkötelességévé lehetne tenni a legalább negyedévenként való felülvizsgálatot, mely alkalommal esetről esetre mindjárt ki is válogathatná, vagy legalább indexbe vehetné az átvizsgált negyedévi termelésből beküldendő nyomtatványdarabokat.

Az igaz, hogy e munka teljesítése egy embert teljesen igénybe venne a fővárosban, de méltányosabb, hogy az állam, illetve a közkönyvtár tartson e célra egy megfelelően dotált tisztviselőt, mint hogy a nagy számú nyomdák és rokon vállalatok terheltesse nek meg aránytalan költségekkel. Egy ember pedig erre teljesen elég lenne, mert egy hivatalnok bizvást képviselhetné e tekintetben úgy a Nemzeti Múzeum, mint a Magyar Tudományos Akadémia könyvtárát. A vidéken külön tisztviselőre nem volna szükség. Egy-egy törvényhatóság területére nem sok nyomda esik s ezeknek negyedévenként való termelése sem lévén szerfölött nagy, az ellenőrzésre, illetve a fontosabb példányoknak bekérésére, untig elegendő egy szakértő, egyébként a könyvtár személyzetéhez tartozó s rendszeren ott funkcionáló egyén.

Ily módon, ha még az egy évig való megőrzésnek is gyakorlati akadályok állnák útját, még arra sem volna elkerülhetlenül szükség, hogy a beszoigáltatásra nem kötelezett példányok akár egy esztendeig is készletben legyenek, mert a célznak egészen megfelelné, ha e darabok az egyik negyedévi revideálástól a másikig őriztetnének. E módszert mindazonáltal, mint előrebocsátottuk, csak azon esetben fogadnók el, ha az egy évi raktáron tartás is nagyobb nehézségekbe ütköznék s a vállalatok részéről nagyobb anyagi áldozatokkal járna ; mert féltő, hogy a gyors elpusztításnak, a felülvizsgálatot teljesítő minden ügybuzgalma és szakértelme daczára is, kultúr érdekű nyomtatványok is eshetnének — pótolhatatlan veszteségünkre, — áldozatul, habár ez eseteket a minimumra redukálnak tartjuk.

Utolsó, számba vehető kifogása a magyar könyvkereskedők egyesületének arra az intézkedésre vonatkozik, mely szerint a forgalomba bekötve hozott művekből szintén bekötött példány szolgál-

tatandó be a közkönyvtárakba. Mivel azonban a csekély számban nyomtatott díszes amateur-példányok beszolgáltatását, melyek újabb megterhelhetést rónának a beküldésre kötelezett vállalatokra, a törvényjavaslat éppen ez okból amúgy sem rendeli el, e kifogást a megterhelhetés szempontjából egyenesen elejthetnők, ha egy más, szintén felhozott körülmény gondolkozóba nem ejtene az illető törvényszakasz e rendelkezését illetőleg. Tény, hogy a kiadók egyes nagyobb elterjedésre szánt műveket, a közönség váltakozó izlését szolgálva, rendszerint nem olyan kötésben szokták forgalomba hozni, a milyenben a századokra szóló nemzeti könyvtárak könyveit megőrizni kell. Az ugynevezett diszkötések inkább csak a szemgyönyörködtetésére valók; tartósságuk majdnem kivétel nélkül igen kétséges. Már pedig a nemzeti közkincset képező könyvek, melyeknek éppen az a rendeltetésük, hogy késő századoknak szolgáljanak a tudományos buvárlat anyagaként, erős, az idők viszontagságaival megküzdő bőrkötésben kell hogy őriztessenek. E rendelkezést tehát a könyvtár érdekében ki kell hagyni s legfőlebb azon kötésekre kell szorítani, amelyek az iparművészet terén való kiváló fejlődésnek, előhaladásnak megőrzésére érdemes tanubizonyságai. Az ilyenek ellenőrzése sem lenne nagyon nehéz, mert föltehető a könyvtárak szakértő közegeiről, hogy ilyen maradványok becsü művészi alkotásokról mindenkor tudomást vesznek; de sőt a felülvizsgálatot teljesítő tisztviselő e körülményről is közvetlen meggyőződést szerezhetne.

Kifejtván mindezekben sine ira et studio az ellentétes álláspontok mibenlétét és sehol sem hallgatván el a magunk aggályait sem, melyek elosztására csekélységünk részéről is rámutatni igyekeztünk az orvosszerekre, áttérhetünk a nagy fontosságú törvényjavaslat egyéb intézkedéseinek ismertetésére.

A javaslatnak 2. és 9. §§-ai a beszolgáltatás mikéntjéről szólnak, s míg a 2. § elrendeli, hogy a napi lapok és egyéb időszaki nyomdatermékek, valamint a füzetes kiadványok a forgalomba bocsátáskor azonnal, s minden más nyomdatermék naptári évnegyedenként összegyűjtve, a következő negyedév első két hete alatt közvetlenül szolgáltatandó be rendeltetési helyére, addig a 9. §. úgy ezen nyomtatványok, valamint a kimutatások beküldésének, illetve az átvételi elismervény visszaszármaztatásának portó-dijmentességét biztosít.

Az 5. §-ban azon nyomdai termékek vannak részletezve, melyek beküldése nem szükséges. És itt teljes elismeréssel kell adóznunk a javaslatnak, mely semmi olyast ki nem von a törvényes kötelezettségek alól, ami közérdekkel bírhat, s viszont nem terheli olyanokkal sem az illető vállalatokat, sem a könyvtárt, amik kizárólag csak magánhasználatra készülvén, feleslegesen szaporítanak a múzeumokba gyűlt anyag mennyiségét. Mert, bár megtörténhetik, hogy egyik-másik ilyen sajtótermék történelmi, vagy kultúrtörténelmi szempontból érdekel bírhat, egyik-másik élet- és korrajzokra alkalmas anyagot tartalmazhat, vagy művelődéstörténelmi tanulmányok megírásánál szolgálatot tehet, az ily módon elért minimális valószínűséggel bíró haszon korántsem ellensúlyozná azt a fáradságot, melyet a sok, merőben használhatatlan nyomtatvány kezelése igényelne, de másrészt még kevésbé állana arányban az ekként elért erkölcsi haszon azzal a sok költséggel és teherrel, mely úgy a beküldésre kötelezett intézetekre, mint az azokat elhelyezni kényszerült közkönyvtárakra nehezednék.

Az ilyen, csaknem teljesen haszontalan nyomtatványoknak beszolgáltatása, minden egyébtől eltekintve, már csak azért sem szükséges, mert a közkönyvtáraknak meg van adva a lehetőség, hogy a beszolgáltatásra nem kötelezett nyomtatványokat is, ha a revideálás véletlenül egyiket vagy másikat érdekel bírónak találná, utólagosan beszerezhesse és megőrizhesse.

A törvényjavaslat 6. §-a, míg egyrészt a magyar kir. államnyomdát is kötelezi a köteles példányok beszolgáltatására, addig másrészt megállapítja, mikor van e kötelezettség alól kivételnek helye. A magyar kir. államnyomdában készülnek ugyanis, hogy többet ne említsünk, a mozgósításra és egyéb fontos állami érdekekre vonatkozó nyomtatványok, melyek nyilvánosságra való hozatala bizonyos határidő előtt, vagy néha egyáltalában, az államnak legkiválóbb érdekeibe ütköznék. De ezenkívül is előfordulhatnak esetek, midőn egyes, itt készült nyomtatványok idő előtti közlése egyeseknek, vagy a köznek nagyobb anyagi, vagy erkölcsi megkárosodásával járna. A dolog természetéből folyik, hogy ilyen sajtótermékek nem képezhetnek köteles példányt, mert a közlésük által keletkezett veszélyekért való felelősség ez esetben a közkönyvtárakat terhelné, holott az azokba önző nagy mennyiségű nyomtatványok tényleg lehetlenné teszik, hogy egyes példányok

a többtől eltérő különös gonddal és elővigyázattal kezeltesenek. Az ilyenféle sajtótermékek ideiglenes megőrzését legcélszerűbb tehát az államnyomdára bízni, ahonnan később, midőn közzétételük már sem veszélyt, sem károsodást nem okozhat, illetékes helyükre tehetők át, hogy tudományos felhasználásuk annak idején lehetővé tétessék.

Ugyanezen szakasz különben nem zárkózik el egyesek jogos érdekeinek méltánylása elől sem, s fentartja bárkinek a jogot, hogy azon esetben, ha teljesen magánérdekű iratokat kizárólag magánhasználatra nyomattat, a megrendelő a köteles példány beküldésének kötelezettsége alól való felmentésért a mindenkori vallás- és közoktatásügyi miniszterhez folyamodhatik, ki is indokolt esetekben a felmentést megadhatja.

Végül a 10—14. §§-ok a büntetőjogi záradékot tartalmazzák. Ezek értelmében, aki a köteles példányoknak és kimutatásoknak beszolgáltatását vagy a meg nem felelő példányoknak kifogástalanokkal való pótlását két ízben való felszólítás ellenére sem teljesíti, kihágást követ el s a be nem küldött köteles példány vételárának megfizetésén kívül, 300 frtig terjedő pénzbírsággal büntetendő. Ugyanilyen büntetés alá esik az is, aki tudva nem teljes, vagy nem helyes kimutatást csatol. A beszolgáltatásra vonatkozó kötelezettség, s annak büntetőjogi hatálya — a porosz törvény analogiája szerint — a kimutatás beküldésétől számított négy év alatt elévül. Föltéve, hogy a törvényjavaslat azon szakasza, mely a nyomtatókat és kiadókat a beküldésre nem kötelezett sajtótermékeknek négy évig való megőrzésére kötelezi, indítványunkhoz képest változást szenvedne, s vagy egészen megszüntetnének, vagy csak egy évre redukáltatnék, úgy természetesen az elévülésre vonatkozó §-nak is amahhoz képest kellene módosulnia.

A 13. §. a kihágások fölött való biráskodással az 1880. évi XXXVII. tcz. 42. § a értelmében a közigazgatási hatóságokat ruházza föl, ami az eljárást egyszerűbbé is teszi, de azért is célszerűbb, mert a múzeumok közlekedése a közigazgatási hatóságokkal sokkal könnyebb, mint volna pl. a királyi járásbiróságokkal.

A törvényjavaslat büntetőjogi intézkedései kétségkívül a legméltányosabban járnak el s minden lehető óvintézkedésről gondoskodnak, hogy csak a nyilvánvaló rosszindulatúság vonassék

fenyítő eljárás alá. A kétszeri felszólítás mindenkire nézve lehetővé teszi, hogy az esetleg mások hibájából, vagy emberi gyarlóságból eredő mulasztások még minden következmény nélkül pótoltsanak és a törvény követelményeinek minden tekintetben elég tétessék.

Ugyanily gondosságról, de nagy jóakaratról is tanuskodik a büntetőjogi szankció záradéka, mely, mint az indokolás mondja, tekintettel arra, hogy »a Magyar Nemzeti Múzeum Széchenyi országos könyvtára magánalapítványnak köszöni eredetét, s magánadakozásból még most is évenként lényegesen gyarapodik,« a Magyar Nemzeti Múzeum könyvtára, illetve ugyanezen jogcímen a Magyar Tudományos Akadémia könyvtára vagy a törvényhatósági könyvtárak gyarapítására rendeli el a büntetéspénzek behajtását, a szerint, hogy melyik közkönyvtár tette folyamatba a birói eljárást.

Ime bemutattuk főbb vonalaiban a nagy fontosságú törvényjavaslatot, melynek keresztülvitelétől kultúránk jelentékeny előbbremenetelét várjuk. Nagyban és egészben véve gondos munka s ha némi panaszra okot is szolgáltat, ezt nem a tudomány érdekei, hanem inkább egyesek magánérdekei emelhetik ellene. Ami kifogásolni valót találtunk is benne, az is a tudományos czélok iránt való talán túlságos, de mindenesetre jóakarátú, aprólékos-ságokra is kiterjedő figyelemnek róható csupán föl; s egyedül méltányossági és gyakorlati tekintetek azok, melyek a javaslatnak egyben-másban való módosítását sürgetik.

Nagy lépése ez a törvényjavaslat a magyar nemzeti köz-művelődésnek, mely eltekintve attól, hogy a meglevő két legfőbb kulturális intézetet kibővíti s hivatását hatékonyabban betölteni segíti, a nemzeti művelődésnek számos új tűzhelyet fog teremteni. De megteremti minden kétségen kívül az igazi magyar nemzeti könyvtárt, mely méltán fog majdán a nyugati nemzetek hasonló intézményei mellé sorakozni. Ami az angolnak a British Museum könyvtára, vagy a francziának a Bibliothèque Nationale, az lesz nekünk a Magyar Nemzeti Múzeum könyvtára, teljes gyűjteménye a hazai irodalom termékeinek; miután a köteles példányok ügyének ekként való rendezése lehetővé teszi, hogy ezentúl kizárólag csak a régibb irodalom hiányainak pótlásáról gondoskodjunk. E nemzeti büszkeséget képező közkönyvtár nem is lehet más, mint a Magyar Nemzeti Múzeum könyvtára, mert egyedül ezt képesíti

erre a szerepre egyrészt eddigi gyűjteményeinek jellege, másrészt rendelkezésére álló és állítható helyiségei.

Lehetetlen, hogy e nagy kérdést szellőztetve, legalább futólag ne érintsük az elhelyezés ügyét. Nem beszélve a Magyar tud. Akadémia könyvtáráról, mely egy nagyobb szabású nemzeti könyvtárrá már csak helyiségének szűk volta miatt sem fejlődhetik, kénytelenek vagyunk bevallani, hogy a közszükséget képező nemzeti könyvtár szükségleteinek ma még annak egyetlen lehetséges helye, a Nemzeti Múzeum sem felelhet meg. A Magyar Nemzeti Múzeum könyvtára mai keretében szűk s évről-évre olvashatjuk e miatt a panaszokat a könyvtár hivatalos jelentéseiben. E bajon nyomban lehet segíteni. A rohamos fejlődés előbb-utóbb okvetlenül a Zichy Jenő gróf által hangsúlyozott álláspontra fog terelni mindenkit, aki ezen ügyek iránt érdeklődik: ki kell helyezni a Magyar Nemzeti Múzeum épületéből a természetrajzi tárákat s csupán a két tulajdonképpeni nemzeti tárlatnak: a régiségtárnak és könyvtárnak kell helyet adni benne! A képtár szerencsére a közel jövőben úgy is kivándorol onnan, s az új állandó országház elkészültével a főrendiház által elfoglalt helyiségek is visszaadhatók lesznek eredeti hivatásuknak. Ezzel egy időre orvosolva lesznek a legégetőbb bajok, s időt nyernek az illetékes tényezők, hogy a később szintén okvetlenül kiszoruló természetrajzi tárlatok elhelyezéséről már jókorán gondoskodhassanak. A Magyar Nemzeti Múzeum kezdetben elég nagy volt arra, hogy kisszerű gyűjteményeinknek összességét magába foglalja. Azóta az osztályok mind megnőttek, egymás mellett többé el nem férnek s talán nem is nagyon távoli jövő zenéje, ha egy magában álló nagyszabású könyvtárról beszélünk abban az oszlopcsarnokos, hatalmas épületben, avagy egy másik remek, nagyarányú palotában, melyet egyedül a Nemzeti Könyvtár céljaira fog emelni a jövő nemzedék áldozatkészsége.
